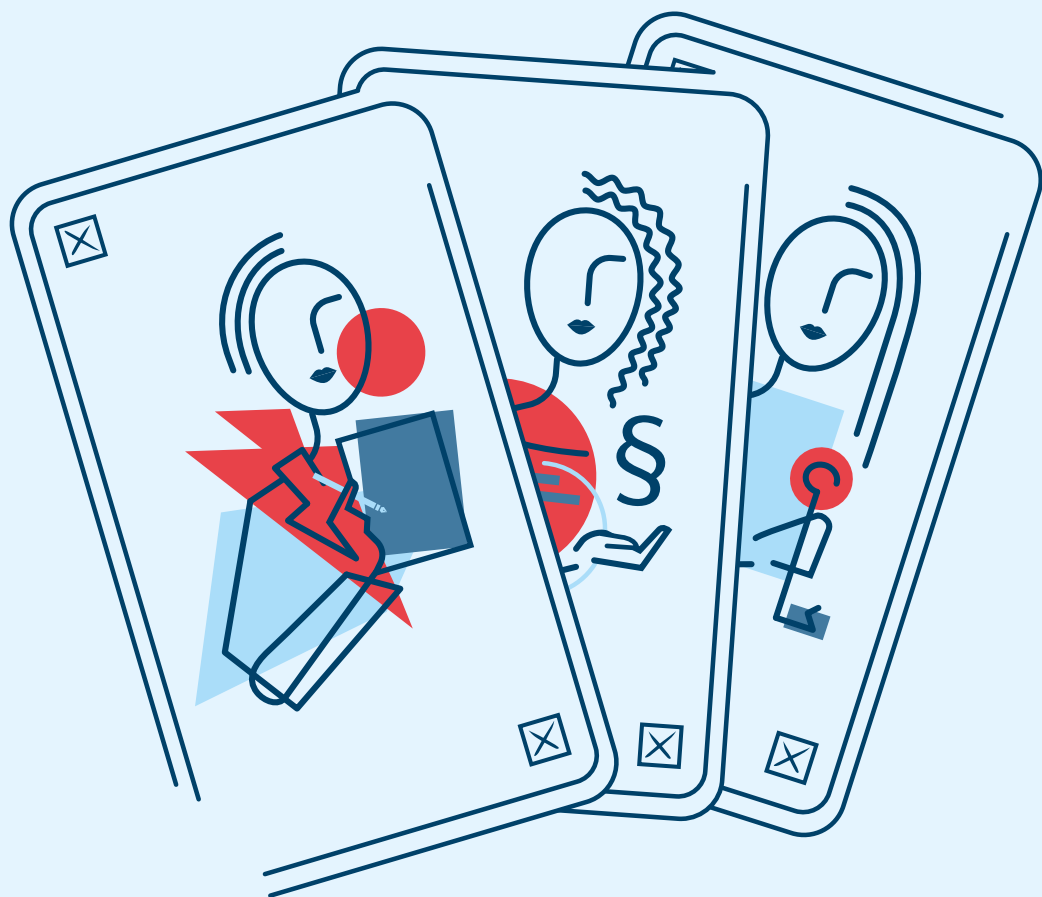

Kobiety w polityce

Sfera publiczna

pod redakcją Moniki Banaś

KOBIETY
W POLITYCE
SFERA PUBLICZNA

seria pod redakcją
Moniki Banaś

3

Rada naukowa:

Prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz, Uniwersytet w Białymstoku

Dr hab. Adam Nobis, prof. UWr, Uniwersytet Wrocławski

Prof. dr hab. Tadeusz Paleczny, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Prof. dr hab. Halina Rusek, Uniwersytet Śląski

KOBIETY W POLITYCE SFERA PUBLICZNA

pod redakcją Moniki Banaś

Kraków 2020

Copyright by individual authors, 2020

Recenzenci

Prof. dr hab. Ryszard Czarny

Dr hab. Krystyna Leszczyńska, prof. UMCS

Opracowanie redakcyjne

Magdalena Kusak

Skład i łamanie

Stanisław Tuchołka • panbook.pl

Projekt okładki

Katarzyna Stelmachowska

Publikacja sfinansowana przez Instytut Studiów Międzykulturowych

Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych

Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

oraz Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Społecznego

i Dialogu Międzykulturowego COOPERANTIS

Publikację wydano w dwóch wersjach: papierowej i elektronicznej

Pierwotna jest wersja drukowana

ISBN 978-83-8138-341-7 (druk)

ISBN 978-83-8138-342-4 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381383424>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:

<https://akademicka.com.pl>

SPIS TREŚCI

O potrzebie działania	7
Dariusz Juruś	
Etyka troski jako feministyczna krytyka kantyizmu, utylitaryzmu i liberalizmu	13
Emil Orzechowski	
„Sarmatia’s daughter grand!”	31
Anna Citkowska-Kimla	
Jak być skuteczną w świecie polityki? Życie i działalność Róży von Thun	59
Eliza Nowacka	
Kobiety w polskim parlamencie po roku 1989	77
Joanna Aleksandra Radowicz	
Kobiety w polityce brytyjskiej	91
Violetta Gul-Rechlewicz	
Sytuacja kobiet ze środowisk uchodźczych oraz imigracyjnych w Niderlandach	113

Ewa Bujwid-Kurek	
<i>Who is who</i> – kobiety w roli piastujących najwyższe funkcje w państwach południowo-wschodnich	137
Joanna Wardęga	
Peng Liyuan na tle innych pierwszych dam w dyplomacji publicznej Chin	157
Ewa Kamińska	
Kobiety wobec polityki – polityka wobec kobiet: rola i pozycja kobiet w społeczeństwie Japonii od okresu Meiji do współczesności	179
Renata Hołda	
Cesarzowa Elżbieta (Sisi). Kobieta obok polityki?	207
Monika Banaś	
Kulturowy potencjał femipolityki na przykładzie Irlandii przełomu XX i XXI wieku	233
Bibliografia	257
Indeks osobowy	287
Women in Politics. The Public Sphere	295

Monika Banaś¹

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

KULTUROWY POTENCJAŁ FEMIPOLITYKI NA PRZYKŁADZIE IRLANDII PRZEŁOMU XX I XXI WIEKU²

O roli kobiet we współczesnym społeczeństwie irlandzkim napisano wiele rozpraw, podjęto na ten temat wiele dyskursów i polemik³. Wyłania się z nich dość niejednoznaczny obraz, jeśli idzie o ocenę udziału kobiet w sferach takich, jak gospodarka, religia, kultura czy polityka. Dominują dwie skrajne opcje. Zwolennicy pierwszej uważają, że na przestrzeni minionego stulecia niewiele się zmieniło w kwestii partycypacji kobiet w życiu wspólnotowym narodu, przeciwnicy zaś utrzymują, że wręcz odwrotnie – zaangażowanie kobiet w szeroko pojmowaną praktykę oraz teorię społeczną jest wyraźniej większe niż w poprzednich dekadach czy, tym bardziej, stuleciach⁴. Przyczynić się do tego miały zmiany gospodarcze, skorelowane z nowymi formami produkcji, konsumpcji oraz alokacji dóbr, a także transformacje

¹ Dr hab., prof. UJ; ORCID: 0000-0002-6542-4053; monika.banas@uj.edu.pl.

² Femipolityka – polityka konceptualizowana i realizowana przez kobiety aktywne na polu społeczno-politycznym. W tytule artykułu przywołana jest Irlandia jako jeden byt celem wskazania pozytywnych związków między Republiką Irlandii i północną częścią wyspy, należącą do Wielkiej Brytanii. Związki te, istotne dla tytułowego zagadnienia, znajdują rozwinięcie na kolejnych stronach tekstu.

³ P. O'Connor, *Emerging Voices. Women in Contemporary Irish Society*, Dublin 2001, s. 1–6.

⁴ A. Sheehan, E. Berkery, M. Lichrou, *Changing Role of Women in the Irish Society: An Overview of the Female Consumer*, „The Irish Journal of Management” 2017, 36, 3, s. 162–163.

kulturowe, modyfikujące dotychczasowe wzorce podziału ról społecznych kobiet i mężczyzn. Zmiany te objęły też sferę polityki, rozumianej jako roztropna troska o dobro wspólne, a więc troska obejmująca całość wspólnotowego i jednostkowego życia.

Głosy kwestionujące stwierdzenia o wzroście stopnia emancypacji irlandzkich kobiet wskazują na wciąż obecne dysproporcje w wynagrodzeniach pracowników obu płci, nadreprezentację mężczyzn na stanowiskach decyzyjnych oraz relatywnie niewielki udział irlandzkich kobiet w polityce, zdominowanej przez płć męską. Krótko rzecz ujmując, kobiety wciąż doświadczają nierównego traktowania, będącego pochodną generacyjnie utrwalanych przekonań o ich drugoplanowej roli w życiu społeczeństwa, wspólnoty czy grupy.

W irlandzkich realiach od lat 70. XX wieku daje się jednak zauważyć zmiana tego stanu rzeczy, a to za sprawą wybitnych kobiet aktywistek, polityczek, liderek feministycznych.

Niniejszy tekst przedstawia sylwetki Konstancji Markiewicz, Máire Quinn, Mary Robinson oraz Mary McAleese, ze szczególnym uwzględnieniem tej ostatniej. Celem artykułu jest nakreślenie specyfiki społeczno-kulturowej sprzyjającej promocji kobiet w polityce, a także wskazanie na uwarunkowania ograniczające ich obecność w tej sferze.

Postaci kobiece w irlandzkiej polityce – początki

Irlandzka polityka do drugiej połowy ubiegłego stulecia była domeną niemal wyłącznie mężczyzn. Dodatkowo, do lat 20. tegoż wieku, stanowiła arenę ścierających się interesów angielsko-irlandzkich, z dominacją tych pierwszych, umiejętnie zabezpieczanych opresyjnymi metodami przez Anglików. Burzliwy charakter tych relacji nie sprzyjał włączaniu się kobiet w politykę, przynajmniej nie w sposób bezpośredni. Kobiety były zaangażowane w walkę o czynne i bierne prawo wyborcze, zrównanie praw pracowniczych kobiet i mężczyzn, praw związanych z dziedziczeniem, wychowaniem dzieci czy uposażeniem socjalnym.

Uzyskanie przez Irlandię statusu niezależnego państwa w 1922 roku, okupione latami krwawych starć i trudnych negocjacji, przyniosło częściową ulgę w nabrzmiałym konflikcie, dzieląc Zieloną Wyspę na dwie części: republikańską, niezależną, oraz rojalistyczną, podległą brytyjskiej

Koronie. Podział ten, sięgający początku XVII wieku, utrwalany przez kolejne dziesiątki lat, utrzymywany jest do dziś, rodząc dodatkowe problemy związane z brexitem⁵. W obliczu wystąpienia Wielkiej Brytanii ze struktur Unii Europejskiej (2019) relacje Republika Irlandii – Irlandia Północna stają się jeszcze bardziej skomplikowane niż do tej pory. Idzie między innymi o przepływ towarów i usług, migracje ludności czy stawki opodatkowania od prowadzonej działalności gospodarczej.

Turbulencje społeczno-polityczne towarzyszące narodzinom współczesnej Irlandii miały przede wszystkim podłoże gospodarcze i religijne, przez co determinowały oblicze krajowej polityki, zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej, zwłaszcza w relacjach z Wielką Brytanią.

Postacią, która doskonale знаła sytuację i swobodnie poruszała się w obu porządkach kulturowo-politycznych, brytyjskim i irlandzkim, była Konstancja Markiewicz (Constance Gore Booth, po mężu Markiewicz). Urodzona w 1868 roku w północno-zachodniej Irlandii, w pobliżu Sligo, dorastała w bogatej, ziemiańskiej rodzinie angielsko-irlandzkiej. Jako młoda kobieta, studiując malarstwo w Paryżu, poznała Kazimierza Dunin-Markiewicza, polskiego artystę, teatrologa i pisarza. Parę łączyło nie tylko zamiłowanie do sztuk pięknych, lecz także głębokie przekonanie o konieczności angażowania się w sprawy społeczne i polityczne reprezentowanych przez nią narodów. Zawarcie małżeństwa w 1900 roku było dopełnieniem oraz ukoronowaniem związku.

Konstancja Markiewicz (lub Markiewicz), coraz bardziej pochłonięta przez działalność na polu społeczno-politycznym, stała się ikoną swoich czasów, symbolem kobiecej wrażliwości i jednocześnie determinacji w dążeniu do formowania zrębów przyszłego demokratycznego państwa i społeczeństwa. Jako członkini feministycznej organizacji Inghinidhe na hÉireann (Córki Irlandii) otrzymała nominację do rady partii Sinn Féin, a następnie z ramienia tej partii z powodzeniem kandydowała w 1918 roku do brytyjskiej Izby Gmin. Irlandzcy posłowie, w tym Markiewicz, podjęli jednak decyzję o ukonstytuowaniu własnego parlamentu narodowego, Dáil Éireann (Zgromadzenie Irlandii), co nastąpiło w styczniu 1919 roku. Tego samego roku polityk otrzymała – jako jedna z pierwszych

⁵ B. Delaney, *Out of Trouble: How Diplomacy Brought Peace to Northern Ireland*, CNN, 17.03.2008, <http://edition.cnn.com/2008/WORLD/europe/03/12/northern.ireland/index.html> (1.03.2020).

kobiet na świecie i pierwsza w Europie – tekę ministra, w tym przypadku ministra pracy. Na stanowisku pozostała przez trzy lata⁶, a do 1927 roku była Teachta Dála (TD), czyli członkinią pierwszej (niższej) izby irlandzkiego parlamentu.

Polityczne zaangażowanie Konstancji Markiewicz, pełne oddanie sprawie o wolną i niepodległą Irlandię, skutkowało jej kilkakrotnym aresztowaniem oraz procesami sądowymi, z których jeden, po stłumionym powstaniu wielkanocnym (1916), zakończył się najwyższym wyrokiem. Kara śmierci, zamieniona na dożywocie ze względu na fakt, że skazana była kobietą, ostatecznie została zawieszona na mocy amnestii w 1917 roku.

Konstancja przez całe dorosłe życie pozostała aktywistką, orędowniczką równych praw dla kobiet, mężczyzn, społeczeństw i narodów. Jej postać, powszechnie znana w Irlandii, była i jest nadal inspiracją dla wielu kobiet, którym bliska jest troska o dobro wspólne.

Do tego typu działaczek należy także Máire Geoghegan-Quinn, druga po Markiewicz kobieta minister w historii współczesnej Republiki Irlandii. W rządzie Charlesa Haugheya odpowiadała za resort kultury (1979–1982). Pochodziła z domu o ugruntowanych tradycjach politycznych. Jej ojciec był deputowanym z ramienia republikańskiej partii Fianna Fáil, wspieranej później także przez samą Máire. Jej obycie polityczne, relacje z wieloma postaciami ówczesnej polityki oraz doświadczenie zdobywane na przestrzeni kolejnych lat owocowały coraz wyższymi stanowiskami. Przez trzy dekady (1980–2010) Quinn pełniła funkcję minister stanu w gabinecie premiera Charlesa Haugheya, zaś w rządzie jego następcy, Alberta Reynoldsa, była mister turystyki, transportu i komunikacji, później minister sprawiedliwości, zaś pod koniec rządowej kadencji – minister ds. równouprawnienia⁷. Quinn przyczyniła się do uwspółcześnienia irlandzkiego prawa, które w niewystarczającym stopniu zabezpieczało interesy takich grup, jak kobiety, mniejszości etniczne i narodowe czy mniejszości seksualne. Aktywnie wspierała kampanię na rzecz depenalizacji homoseksualizmu. To za

⁶ Irish Labour History Society, *Countess Markiewicz – ‘The Rebel Countess’*, s. 2, www.irishlabourhistorysociety.com (27.02.2020).

⁷ Máire Geoghegan-Quinn, Houses of the Oireachtas, <https://www.oireachtas.ie/en/members/member/M%C3%A1ire-Geoghegan-Quinn.D.1975-03-04/> (30.03.2020).

jej przyczyną w 1993 roku parlament przyjął ustawę znoszącą karanie osób nieheteronormatywnych za ich orientację seksualną⁸.

Kariera polityczna Máire Geoghegan-Quinn kwitła także na polu międzynarodowym. W latach 2000–2010 była członkinią Europejskiego Trybunału Obrachunkowego, instytucji kontrolującej wpływy i wydatki w budżecie Unii Europejskiej. Po zakończeniu pracy w ETO na cztery lata, do 2014, objęła stanowisko Europejskiego Komisarza ds. Nauki i Badań⁹. W mowie podsumowującej kadencję Quinn opisała trzy obszary priorytetowe dla prowadzonego przez nią zespołu, wśród których obok zwiększania środków finansowych na badania i naukę, jako „silników” napędzających gospodarkę, znalazły się zrównoważony rozwój z ochroną środowiska oraz zwiększenie udziału kobiet w nauce, która nadal pozostaje dominium męskim¹⁰.

Idee emancypacji kobiet w polityce oraz nauce, od młodzieńczych lat towarzyszące Quinn, odcisnęły ślad w powieści jej autorstwa zatytułowanej *The Green Diamond*, opublikowanej w 1996 roku. Fabuła toczy się tu pod koniec lat 60. XX wieku w Dublinie i osnuta jest wokół perypetii czterech młodych dziewczyn, mających ambitne plany, podsycane młodzieńczymi marzeniami. Wspólnie wynajmują one mieszkanie, dzieląc się radościami i rozterkami dotyczącymi tego, co przyniesie przyszłość. Jedną z bohaterek, Derva – literackie *alter ego* autorki – studiuje pedagogikę, lecz zgodnie z wolą ojca, zawodowego polityka, ma zostać pierwszą w historii Irlandii panią premier. Powieść napisaną swobodnym językiem, oddającym specyfikę tamtych czasów, można potraktować jako swego rodzaju spowiedź autorki, mającą usprawiedliwić, a raczej wytłumaczyć, jej życiową drogę, dylematy czy dokonywane wybory¹¹. W historii Irlandii jak do tej pory (2020 rok) funkcję *taoiseach*, czyli premiera, pełnili wyłącznie mężczyźni.

W przypadku prezydentury precedensem okazał się wybór Mary Robinson, piastującej to stanowisko w latach 1990–1997. Jako niezależna

⁸ H. Halpin, *Here's a Short History of the Battle for LGBT Rights in Ireland*, TheJournal.ie, 24.06.2018, <https://www.thejournal.ie/history-lgbt-rights-ireland-4078424-Jun2018/> (30.03.2020).

⁹ Máire Geoghegan-Quinn, European Commission, https://ec.europa.eu/archives/commission_2010-2014/geoghegan-quinn/index_en.html (30.03.2020).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ M. Geoghegan-Quinn, *The Green Diamond*, Dublin 1996.

polityk, niezrzeszona w żadnej partii, zyskała poparcie dzięki konsekwentnie prowadzonym działaniom na rzecz modernizacji życia społecznego, politycznego, kulturowego, w tym religijnego, kraju. Jeszcze na studiach prawniczych (Dublin, Harvard) zaangażowała się w sprawę legalizacji rozwodów, antykoncepcji oraz konieczności równoprawnego traktowania wszystkich osób bez względu na ich orientację seksualną. Należała do grona aktywistów domagających się zreformowania relacji państwo – Kościół. Dostrzegała pogłębiającą się nieprzystawalność ówczesnego prawa (lata 70. i 80. XX wieku) do społecznych realiów. Dzięki dorastaniu w towarzystwie czterech braci w domu o głęboko katolickich i uniwersyteckich tradycjach została wyposażona w umiejętności, które pomogły jej w późniejszej karierze politycznej, także na szczeblu międzynarodowym¹². Dopełnione gruntownym wykształceniem, czyniły z młodej Robinson przednią oratorkę, umiejacą zjednywać sobie coraz szersze kręgi wyborców popierających modernizację irlandzkiego życia.

Mary Robinson, pierwsza prezydent w historii Irlandii, nie dokończyła jednak swojej kadencji. Zrezygnowała dwa miesiące przed upływem ustawowego terminu, by podjąć obowiązki Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka. Uczyniła to w odpowiedzi na wielokrotnie ponawiane prośby sekretarza generalnego tej organizacji, Kofiego Annana, który nalegał, by Robinson wzmocniła instytucję swą charyzmatyczną postacią – a nade wszystko umiejętnościami budowania dialogu w środowiskach zwaśnionych czy wręcz wrogich. Była prezydent wspominała o tym w wywiadzie udzielonym stacji BBC w 2013 roku, przyznając, że po latach żałowała decyzji, miała bowiem poczucie niedopełnienia misji powierzonej przez naród¹³.

Jako wysoki komisarz ONZ wizytowała wiele miejsc dotkniętych dramatycznymi wydarzeniami, które skutkowały permanentnym naruszaniem podstawowych praw człowieka. Obecność w najbiedniejszych regionach Indii, Somalii czy Rwandy przyniosła Robinson dodatkowe doświadczenie, co wpłynęło na jej późniejsze zaangażowanie w działalność organizacji pozarządowych niosących pomoc mieszkańcom obszarów dotkniętych klęskami humanitarnymi.

¹² K. Young, *Dessert Island Discs*, wywiad z M. Robinson, BBC Radio 4, 28.07.2013, <https://www.bbc.co.uk/sounds/play/b037gm1f> (28.02.2020).

¹³ *Ibidem*.

Kariera polityczna Mary Robinson, zarówno na polu krajowym, jak i międzynarodowym, stawia tę kobietę pośród wybitnych polityków, którzy swoją działalnością przełamywali i przełamują stare wzorce porządkujące świat społeczno-polityczny. Politycy tacy jak ona mają nie tylko kompetencje, ale także odwagę i upór, by zmieniać świat na bardziej przystępny i przyjazny, mniej wykluczający i mniej dyskryminujący. Różnicą pozostaje jednak to, że o kobiecej polityce – równie skutecznej jak w wydaniu męskim – mówi się i pisze mniej. W powszechnym dyskursie publicznym natomiast najłatwiej zapadającymi w pamięć obrazami są te, których symboliczną egzemplifikacją były łyzy wysokiej przedstawiciel Unii Europejskiej ds. polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, Federiki Mogherini, podczas konferencji prasowej w Jordani, kiedy odnosiła się ona do zamachów terrorystycznych dokonanych przez islamistów w Brukseli w marcu 2016 roku¹⁴.

Dorastanie w Belfaście

Polityczne kompetencje Mary Robinson kształtowane były przez najbliższe otoczenie, rodzinę i krąg znajomych, dostrzegających potrzebę odpowiedzialnego, równoprawnego formowania wzajemnych relacji – osobistych i zawodowych – kobiet i mężczyzn. Podobne idee obecne były w środowisku, w którym dorastała Mary Leneghan, po mężu McAleese, prezydent Republiki Irlandii w latach 1997–2011. Idee równouprawnienia, tolerancji dla zróżnicowania etnicznego, narodowego, religijnego etc., choć obecne w najbliższym otoczeniu McAleese, były obce większości środowisk Irlandii Północnej drugiej połowy XX wieku. Północna część Zielonej Wyspy, *de facto* będąca częścią Zjednoczonego Królestwa, była areną napięć, konfliktów i krwawych starć między unionistami a domagającymi się odłączenia

¹⁴ *EU Foreign Policy Chief Mogherini Weeps over Brussels Bombings*, Euronews, 22.03.2016, <https://www.euronews.com/2016/03/22/eu-foreign-policy-chief-mogherini-weeps-over-brussels-bombings> (15.03.2020). Warto w tym miejscu wskazać na fundamentalne znaczenie pewnych gestów, zachowań czy reakcji, przyjmujących w różnych kulturach różną wymowę. Podczas gdy w kulturze Zachodu łyzy mogą oznaczać empatię i wrażliwość, w innych kulturach są oznaką bezradności, słabości, a nawet bezsilności. Interesujące wnioski z badań podejmujących te kwestie zawiera artykuł Mahala Santiago-Menendez oraz Anny Campbell, *Sadness and Anger: Boys, Girls, and Crying in Adolescence*, „Psychology of Men & Masculinity” 2013, 14, 4, s. 400–410.

od Wielkiej Brytanii republikanami. Belfast, rodzinne miasto przyszłej prezydent, stał się symbolem zacieklej walk opartych na podziałach politycznych, ale podsycanych także przez czynnik religijno-kulturowy, antagonizujący katolików i protestantów. Richard Bourke, autor monografii *Peace in Ireland. The War of Ideas*, analizując historię konfliktu, słusznie wskazuje na odmiennie pojmowane przez obie strony wartości, przypisane takim konstruktom jak demokracja, równouprawnienie, niepodległość, interes narodowy, tradycja czy nowoczesny imperializm¹⁵.

Okres analizowany przez Bourke'a, a dokładnie lata 1968–1998, określone jako *The Troubles* („Kłopoty”), tragicznie odcisnął się na losie blisko trzech i pół tysiąca osób, traumatyzując i wpływając na życie kolejnych pięćdziesięciu tysięcy¹⁶. Konflikt w Irlandii Północnej pozostawił ślad także w rodzinie Leneghanów, bezpośrednio dotkniętej przemocą. Bar prowadzony przez ojca Mary stał się obiektem zamachu bombowego, w którym zginęła młoda kobieta, matka dwojga dzieci. Brata Mary (od urodzenia niesłyszącego) próbowano pozbawić życia, a jej dom rodzinny ostrzelano z karabinu maszynowego¹⁷. Wiele przyjaciół, znajomych i sąsiadów, w sposób mniej lub bardziej okrutny, stało się ofiarami agresji wrogich stron. W konsekwencji Leneghanowie musieli porzucić Ardoyne, dzielnicę Belfastu, która przez aktywność Irlandzkiej Armii Republikańskiej oraz opozycyjnych, prouniwersyteckich formacji policyjnych i wojskowych stała się miejscem niebezpiecznym.

Dorastanie w okolicznościach pełnych niepokoju, przemocy i niepewności jutra było dla młodziutkiej Mary czasem „przyspieszonego kursu życia” i związanej z nim odpowiedzialności za los własny, najbliższych oraz wspólnoty narodowej i religijno-kulturowej¹⁸. Już wówczas, jak sama po latach przyznała w wywiadzie dla stacji Public Broadcasting Service (PBS), podstawowym pytaniem, notorycznie zadawanym, było pytanie o przyszłość. Przy ówczesnej konstelacji opozycyjnych sił, opartej na wzajemnym fizycznym wyniszczaniu, przyszłości nie było dla nikogo. Jedynym rozwiązaniem rokującym stopniową deeskalację konfliktu było odniesienie się

¹⁵ R. Bourke, *Peace in Ireland. The War of Ideas*, London 2003.

¹⁶ *Survivors. Disabled by The Troubles*, BBC One, Northern Ireland, <https://www.bbc.co.uk/programmes/b09m5zwj> (1.03.2020).

¹⁷ *Chicago Tonight: Mary McAleese*, PBS, 15.04.2013, <https://www.pbs.org/video/chicago-tonight-april-16-2013-mary-mcaleese/> (1.03.2020).

¹⁸ R. Mac Mánaís, *The Road from Ardoyne: The Making of a President*, Dingle 2004.

do wartości chrześcijańskich, takich jak przebaczenie, miłość bliźniego, wzajemna pomoc. To właśnie dzięki dorastaniu w katolickim środowisku Mary Leneghan miała inspirację, siłę i wiarę do inicjowania oraz późniejszego konsekwentnego realizowania planu, w pokojowy sposób kończącego blisko trzydziestoletni konflikt. Dodatkowym, istotnym odniesieniem w tym kontekście była pogłębiona refleksja oraz płynąca z niej praktyka pasjonistyczna, związana ze Zgromadzeniem Męki Pańskiej, pod którego wpływem pozostawała młoda Mary. Jak sama podkreślała w przywołanym wyżej wywiadzie, miała to szczęście, by spotykać ludzi przepelnionych dobrocią, miłością i gotowością do przebaczenia¹⁹.

Droga do polityki

Najstarsza spośród ośmiorga rodzeństwa, Mary McAleese pomagała rodzicom w prowadzeniu rodzinnego biznesu, jakim był bar w klasycznym irlandzkim stylu. Na początku lat 70. minionego wieku rodzina podjęła jednak decyzję, by przenieść się do Rostrevor, sześćdziesiąt kilometrów na południe od Belfastu. Powodem były narastające, coraz bardziej gwałtowne i nęskadowane przemocą konfrontacje między protestanckimi aktywistami a ich katolickimi oponentami. Mary dostrzegła czynniki eskalujące antagonizm stron. Należał do nich między innymi ortodoksyjnie pojmowany nacjonalizm, dopełniany sektarianizmem – zespołem poglądów, motywacji oraz będących ich skutkiem działań, opartych na celowym i świadomym dyskryminowaniu osób nienależących do określonego ugrupowania religijnego czy partyjnego. Nie bez powodu hasłem wyborczym przyszłej kandydatki na najwyższe stanowisko w państwie był apel o budowanie mostów, a nie podziałów²⁰.

Budowanie mostów i usuwanie podziałów dokonywało się jednak bardzo powoli i w efekcie długotrwałych, żmudnych i wielokrotnie przerywanych oraz wznawianych procesów negocjacyjnych. Trudny przedmiot negocjacji, na który składały się zaszłości historyczne, kulturowo-religijne, polityczne, a także gospodarcze (jak dostęp do mieszkań komunalnych, z uprzywilejowaną społecznością protestancką), wymagał od reprezentantów obu stron

¹⁹ *Chicago Tonight: Mary McAleese...*

²⁰ M. McAleese, *President Mary McAleese: Building Bridges – Selected Speeches and Statements*, cz. 4: *Inauguration (2004)*, Dublin 2011.

wysokich umiejętności psychospołecznych oraz związanych z komunikacją międzykulturową. Wymagał też ogólnej oraz szczegółowej wiedzy z zakresu prawa, w tym kryminalnego, w związku z faktem, że wiele zbrojnych akcji podjętych przez IRA oraz zbliżonych do niej formacji paramilitarnych miało charakter nielegalny. Mary McAleese, dostrzegając specyfikę okoliczności, w jakich przyszło jej wkraczać w dorosłe życie, zdecydowała się na wybór studiów prawniczych ze specjalizacją z prawa kryminalnego. Tuż po ich ukończeniu w Queen's University w Belfaście (1973) otrzymała nominację do Rady Adwokackiej Irlandii Północnej²¹. Dwa lata później objęła prestiżowe stanowisko profesora prawa kryminalnego, kryminologii i penologii w Kolegium Trójcy Świętej w Dublinie (Trinity College Dublin), zaś w 1983 roku została dyrektorką Instytutu Studiów Prawniczych przy Queen's University. Kolejne dziesięciolecie przyniosło jej następny awans w karierze – stanowisko wicekanclerza na rodzimej uczelni. Było to o tyle ważne, że McAleese stała się tym samym pierwszą kobietą w dziejach tego uniwersytetu piastującą tak wysoką funkcję²².

Warto w tym miejscu wspomnieć także jej kilkuletnią praktykę dziennikarską w telewizji publicznej RTÉ w programach *Frontline* oraz *Today Tonight* (1979–1985), poświęconych kwestiom społeczno-politycznym²³. McAleese potrafiła skupiać uwagę widzów na rzeczywistych wyzwaniach, przez większość odbiorców niedostrzeganych, jak brak odpowiedniej infrastruktury komunikacyjnej dla osób z niepełnosprawnościami. Problem ten nie był podnoszony na forum publicznym, przez co sprawy osób o specjalnych potrzebach pozostawały na marginesie. Przyszła polityk, a wtedy dziennikarka, w krótkim reportażu sama przetestowała, poruszając się na wózku inwalidzkim, jakie trudności – w sensie barier fizycznych – piętrzyły się przed niepełnosprawnymi w Dublinie początku lat 80. XX wieku²⁴. Sugestywny sposób prezentowania spraw, osobiste, wyraźne

²¹ *Mary McAleese*, Culture Northern Ireland, 21.03.2007, <https://www.culture.northernireland.org/features/heritage/mary-mcaleese> (2.03.2020).

²² *Ibidem*.

²³ *President Mary McAleese (1979)*, RTÉ Stills Library, <https://stillslibrary.rte.ie/indexplus/image/2077/004.html> (2.03.2020).

²⁴ *Mary McAleese Disabled in Dublin*, RTÉ Archives, <https://www.rte.ie/archives/exhibitions/1862-before-fame/471728-mary-mcaleese-disabled-in-dublin/> (3.03.2020).

i pełne zaangażowanie, cechujące pracę dziennikarską McAleese, staną się w przyszłości także charakterystycznym rysem jej działalności politycznej. Zdolność empatycznego, wnikliwego analizowania problemów pozwalała jej na wyjście poza własne uniwersum ideologiczno-mentalne, co zbudowało w konsekwencji charyzmę przyszłej prezydent. Te szczególne kompetencje psychospołeczne uwidoczniły się także przy realizacji cyklu audycji radiowych *The Protestant Mind* w BBC Radio Ulster, w którym Mary przeprowadziła serię wywiadów o tematyce kulturowo-społecznej z protestantami zamieszkującymi Irlandię Północną. Ukazała ich jako zwykłych ludzi, mających takie same problemy, marzenia i pragnienia, jak ich katoliccy oponenci. Pod tym względem, w istocie, stała się „budowniczką mostów”.

Prezydentura

Dwie kadencje udanej prezydentury (lata 1997–2011) poprzedzone były okresem niepozabawionym porażek. Pierwszą, i być może najbardziej zapamiętaną, była przegrana McAleese w wyborach do parlamentu w 1987 roku, w których jako kandydatka z ramienia republikańskiej Fianna Fáil zdobyła niespełna 6% głosów (dokładnie 2243) w południowo-wschodnim okręgu wyborczym Dublina, zamieszkałym głównie przez zwolenników liberalno-konserwatywnej Fine Gael²⁵. McAleese, jako jedyna kobieta z czworga nominowanych, stosunkowo młoda w porównaniu z głównym kandydatem, Gerardem Bradym, dodatkowo w przeszłości związana z Belfastem, miała nikłe szanse na uzyskanie wtedy mandatu parlamentarzystki. Jednak kolejna dekada przyniosła już zdecydowaną zmianę stanu rzeczy. Wewnętrzne wybory w Fianna Fáil, zmierzające do wyłonienia kandydata w wyborach prezydenckich w 1997 roku, zakończyły się ostatecznie nominacją Mary McAleese. Pokonała partyjnych kolegów, o wiele bardziej doświadczonych polityków – byłego premiera Alberta Reynoldsa oraz Michaela O’Kennedy’ego, członka komisji finansów i spraw zagranicznych²⁶. Co ważne, obaj zasiadali w pierwszej izbie parlamentu, Dáil Éireann, przedstawiając tym

²⁵ *Irish Election Literature – Tagged with Mary McAleese*, <https://irishelectionliterature.com/tag/mary-mcaleese/> (3.03.2020).

²⁶ *McAleese’s Candidacy Endorsed by PDs*, „The Irish Times”, 24.09.1997, <https://www.irishtimes.com/news/mcaleese-s-candidacy-endorsed-by-pds-1.109170> (3.03.2020).

samym w oczach wyborców ugruntowane doświadczeniem kompetencje i polityczne obycie. McAleese nie pozostawała jednak nieznana – między innymi dzięki działalności dziennikarskiej i społecznej jej nazwisko było rozpoznawalne wśród szerokiego elektoratu, co rokowało nadzieję na zwycięstwo. Tak też się stało. W wyborach prezydenckich 30 października 1997 roku wzięło udział pięcioro kandydatów: cztery kobiety i jeden mężczyzna. Warto podkreślić ten aspekt politycznej rywalizacji o najwyższe stanowisko w państwie. Pretendenci do bycia głową państwa byli powszechnie znani: Dana Rosemary Scallon – zwyciężczyni Eurowizji z 1970 roku, Mary Banotti – spokrewniona z bohaterem walk o niepodległość Irlandii, Michaellem Collinsem, Adi Roche – aktywistka na rzecz praw człowieka i szczególnej ochrony praw dziecka, oraz Derek Nelly – były policjant i społecznik²⁷.

Pierwsza tura wyborów wyłoniła dwie kandydatki, McAleese, popieraną przez koalicję Fianna Fáil i Progressive Democrats, oraz Banotti, wspieraną przez Fine Gael. Pierwsza z kobiet otrzymała 45% głosów, druga 29%. W obliczu takich (dys)proporcji oraz faktu, że pozostali kandydaci zostali wyeliminowani z wyścigu do prezydenckiego fotela, zwycięstwo McAleese stało się wysoce prawdopodobne. W istocie 11 listopada 1997 roku, po drugiej turze wyborów, jako ósmy prezydent Irlandii zaprzysiężona została Mary McAleese²⁸.

Nowa prezydent Republiki Irlandii z każdym rokiem rządów zyskiwała na popularności. Potrafiła nie tylko przyciągać niezdecydowanych, niezainteresowanych polityką wyborców, ale także zjednywać oponentów. Dowodem tego był fakt, że w kolejnych wyborach prezydenckich, w 2004 roku, jedyną pretendentką była właśnie Mary McAleese, startująca jako

²⁷ D. Hogan, *Champion of Chernobyl Victims to Run for Presidency*, „The Irish Times”, 16.09.1997, <https://www.irishtimes.com/news/champion-of-chernobyl-victims-to-run-for-presidency-1.106604>; Ch. Newman, *Dana Promises a People's Campaign for Presidency*, „The Irish Times”, 17.09.1997, <https://www.irishtimes.com/news/dana-promises-a-people-s-campaign-for-presidency-1.106986?mode=sample&auth-failed=1&pw-origin=https%3A%2F%2F>, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/13498.stm> (4.03.2020).

²⁸ Department of Environment, Community and Local Government, Republic of Ireland, *Toghcháin Uachtaráin, 1938–2011. Presidential Elections*, 2011, s. 34, <https://www.housing.gov.ie/sites/default/files/migrated-files/en/Publications/LocalGovernment/Voting/FileDownload%2C661%2Cen.pdf>.

kandydatka bezpartyjna²⁹. Ugrupowania polityczne – wobec wysokiego poparcia społecznego dla dotychczasowej prezydent – zrezygnowały z proponowania własnych przedstawicieli, słusznie oceniając szanse na wygraną innej osoby jako znikome. W tym stanie rzeczy wybory w 2004 roku zakończyły się przewidywanym zwycięstwem McAleese. Jej przywództwo polityczne, już teraz niezwiązane z żadną partią, ściśle połączone było z misją reprezentowania wszystkich członków narodu irlandzkiego, bez względu na ich preferencje partyjne, religijne, kulturowe czy pochodzenie etniczne.

Wysokie kompetencje dyplomatyczne prezydent, a ściślej – dyplomatyczną skuteczność jej działań, można było dostrzec przy okazji oficjalnej wizyty państwowej, jaką McAleese złożyła w czerwcu 2003 roku w Polsce na zaproszenie Aleksandra Kwaśniewskiego, ówczesnego prezydenta Polski. Dwudniowy pobyt obfitował w szereg spotkań, wśród których znalazła się także wizyta na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz pobliskim Majdanku, gdzie prezydent złożyła hołd pomordowanym w niemieckim nazistowskim obozie koncentracyjnym. Lubelski epizod miał szczególne znaczenie, co znalazło odzwierciedlenie w przemówieniu McAleese adresowanym do władz uczelni oraz do szerszej publiczności. Prezydent wyraziła podziw i podziękowanie dla wysiłku wielu pokoleń Polaków, którzy ponosząc częstokroć najwyższą cenę, współkształtowali obecną Europę jako przestrzeń demokratyczną, tolerancyjną, wielokulturową, szanującą odmienność i dzięki temu wzbogacającą, między innymi o różne perspektywy poznawcze, różne systemy religijne czy różne porządki estetyczne³⁰. Polityk odniosła się także do podobieństw losów obu narodów, polskiego i irlandzkiego, uciemnionych przez dominujących sąsiadów. W dyplomatyczny sposób nie nazwała z imienia opresyjnej władzy, lecz wskazała na jej destrukcyjny wpływ: okupowanie społeczeństwa i hamowanie rozwoju – przede wszystkim gospodarczego, dalej politycznego, a także kulturowego³¹. Wskazała jednocześnie, że wielką szansą dla Republiki Irlandii stało się w 1973 roku członkostwo w strukturach jednoczącej się Europy – najpierw

²⁹ *Ibidem*, s. 37.

³⁰ *Address by the President of Ireland, Mary McAleese, at the Catholic University of Lublin, Poland*, Media Library – Speeches – President of Ireland, 4.06.2003, <https://president.ie/en/media-library/speeches/address-by-the-president-of-ireland-mary-mcaleese-at-the-catholic-universit> (4.03.2020).

³¹ *Ibidem*.

w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej, a następnie w Unii Europejskiej. Irlandzki przykład miał stanowić dla Polski, na trzy dni przed zaplanowanym w naszym kraju referendum akcesyjnym (7–8 czerwca 2003), zachętę do – zdaniem prezydent – lepszego wyboru, dającego szansę na przyspieszony rozwój i budowanie prawdziwie zjednoczonej Europy, Europy narodów.

Zdolności oratorskie Mary McAleese w połączeniu z jej emotywną inklinacją stanowiły potencjał umożliwiający pozyskiwanie zwolenników i uważnych słuchaczy. Jednak nawet tak doświadczona i dobrze wyposażona w odpowiednie kompetencje polityczne osoba nie uniknęła popełniania błędów. Jednym z najjaskrawszych było przyrównanie protestanckich i nazistowskich reguł wychowawczych, które miały rozbudzać w dzieciach szczególną niechęć, a potem wrogość do innych: katolików i Żydów³². Słowa te padły podczas uroczystości upamiętniającej sześćdziesiątą rocznicę wyzwolenia niemieckiego nazistowskiego obozu śmierci w Auschwitz. Reakcja wspólnoty protestanckiej była natychmiastowa i zdecydowana. W ostrej krytyce irlandzkiej prezydent nie tylko potępiano pozbawione związku relacyjnego, nieproporcjonalne porównanie, ale także wskazywano na destrukcyjne konsekwencje wypowiedzi, która zamiast „budować mosty”, obudziła „uśpione demony”. McAleese szybko zrozumiała błąd i po pierwszych krytycznych komentarzach wystosowała do społeczności protestanckiej notę przeproszącą, w której korygowała niefortunną wypowiedź, zaznaczając, że chodziło jej o sposób wychowania dzieci, zarówno katolickich, jak i protestanckich, promujący nienawiść. Sprostowanie kontrowersyjnego stwierdzenia zostało dość szybko zaakceptowane przez adresatów, co pozwoliło zakończyć sprawę *summa summarum* ugodowo³³.

Motyw dziecięcy powrócił podczas wizyty głowy państwa w Rosji w 2010 roku na zaproszenie prezydenta Dmitrija Miedwiediewa. W drugim dniu pobytu prezydent spotkała się z Michailem Gorbaczowem, aby osobiście podziękować mu za wkład w demokratyzowanie jego kraju, który umożliwił irlandzkim i rosyjskim dzieciom kształtowanie pozytywnych relacji³⁴.

³² *McAleese Row over Nazi Comments*, BBC News, 28.01.2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/northern_ireland/4214263.stm (5.03.2020).

³³ *McAleese 'Sorry' over Nazi Remark*, BBC News, 29.01.2005, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/northern_ireland/4217545.stm (5.03.2020).

³⁴ *McAleese Pays Tribute to Gorbachev*, RTÉ News, 8.09.2010, <https://www.rte.ie/news/2010/0908/135378-mcaleese/> (5.03.2020).

Nie pierwszy to raz, kiedy McAleese przywoływała postać najmłodszych. Wynika to nie tyle ze strategii konstruowania sugestywnego przekazu, ile z przekonania o potrzebie – wręcz konieczności – odpowiedniego kształtowania młodych pokoleń, w duchu współpracy na rzecz pokoju i dobrobytu. Przekonanie to podzielali towarzyszący prezydent przedstawiciele najważniejszych irlandzkich uczelni wyższych (m.in. Trinity College Dublin, Dublin Institute of Technology). Ich grupa podpisała ze stroną rosyjską szereg umów w sprawie wymiany międzyuczelnianej i współpracy akademickiej. Owocne okazały się także spotkania przedsiębiorców oraz tzw. dużego biznesu. W sumie trzydzieści irlandzkich firm znalazło rosyjskich partnerów, rokując tym samym nadzieje na szybką rekonstrukcję gospodarczą, co w perspektywie skutków światowego kryzysu z 2008 roku było zabiegiem zasadnym³⁵.

Wspomniany kryzys gospodarczy został przywołany przez McAleese podczas wystąpienia na Państwowym Uniwersytecie Ekonomicznym w Sankt Petersburgu, już na zakończenie jej oficjalnej wizyty. Prezydent skierowała do odbiorców przekaz osadzony na trzech kluczowych elementach, zabezpieczających społeczeństwa i gospodarki przed podobnymi wstrząsami w przyszłości. Wskazała, po pierwsze, na kompetencje osób decyzyjnych, po drugie, na systemową transparentność, po trzecie, na społeczną kontrolę najważniejszych instytucji w państwie, przede wszystkim banków. Brak tych elementów, jak się okazało także na przykładzie Irlandii, przynosi dramatyczne skutki głównie dla zwykłych obywateli, którzy w takich sytuacjach najczęściej stają się ofiarami niedomagań systemowych czy wstrząsów gospodarczych³⁶.

Przekonanie o konieczności budowania pozytywnych relacji z dalekim, a nade wszystko najbliższym otoczeniem Republiki Irlandii znalazło odbicie w wysiłkach podejmowanych przez McAleese jeszcze kiedy piastowała wysokie funkcje na uniwersytecie w Belfaście (Queen's University Belfast, QUB). Już wtedy, wraz z współpracownikami, poczyniła kroki zmierzające do pogłębienia współpracy z Wielką Brytanią. Symbolicznym i jednocześnie historycznym wyznacznikiem tego pokojowego procesu miała być wizyta brytyjskiej królowej, Elżbiety II, w Dublinie, do której doszło

³⁵ *More Regulation Needed, Says McAleese*, RTÉ News, 10.09.2010, https://www.rte.ie/news/2010/0910/135443-russia_mcaleese/ (5.03.2020).

³⁶ *Ibidem*.

w maju 2011 roku. Wizyta poprzedzona była dwoma oficjalnymi spotkaniami obu kobiet, w 2008 i 2009 roku, na terenie Irlandii Północnej. Jedno z nich odbyło się z okazji trzydziestej rocznicy powstania organizacji pozarządowej Co-operation Ireland (CI), działającej na rzecz budowania oraz wzmacniania przyjaznych relacji między kiedyś krwawo skonfliktowanymi stronami. Organizacja, przy wsparciu rządów irlandzkiego i brytyjskiego, konsekwentnie realizuje misję edukacyjno-animacyjną, adresując przekaz do wszystkich grup społecznych, wiekowych, narodowych, etnicznych, religijnych i rasowych. Instytucjonalny slogan – „współpraca dla przyszłości” (*working for a future together*) – w istocie oddaje zamysł oraz kierunek działań obrany przez CI³⁷. Liczby zdają się mówić same za siebie: dwadzieścia osiem programów integracyjnych, czterysta szkół aktywnie włączonych w inicjatywę oraz liczne przedsięwzięcia społeczno-kulturalne mające na celu wygaszanie wzajemnych niechęci czy wręcz wrogości – niestety wciąż drzemających w skrajnych środowiskach obu stron³⁸.

W wypowiedziach na temat tego przełomowego wydarzenia Mary McAleese podkreślała kluczową rolę Elżbiety II w umacnianiu procesu pokojowego między Republiką Irlandii a Wielką Brytanią. Irlandzka prezydent wskazywała na wyraźną przychylność monarchini oraz deklarowane przez nią poparcie dla inicjatyw rugujących przemoc, nienawiść czy chęć odnawiania wygaszanego konfliktu, historycznie wszak głęboko zakorzenionego³⁹.

Pokojowe dążenia McAleese, wyraźnie obecne w jej programach politycznych, krajowych i międzynarodowych, znalazły wyraz także w cyklu wizyt zagranicznych, które prezydent odbyła podczas sprawowania urzędu. Na

³⁷ Co-operation Ireland, <https://www.cooperationireland.org/>. Należy wskazać, że prócz wspomnianej instytucji równolegle funkcjonują inne podmioty o podobnym charakterze. Jednym z nich jest finansowana przez Wielką Brytanię, Irlandię, Stany Zjednoczone Ameryki, Kanadę, Australię, Nową Zelandię oraz Unię Europejską International Fund for Ireland, <https://www.internationalfundforireland.com/>.

³⁸ S. Grattan, *Northern Ireland Still Divided by Peace Walls 20 Years after Conflict*, PRI, 14.01.2020, <https://www.pri.org/stories/2020-01-14/northern-ireland-still-divided-peace-walls-20-years-after-conflict> (6.03.2020).

³⁹ *State Visit an Extraordinary Moment – McAleese*, RTÉ, 16.05.2011, <https://www.rte.ie/news/2011/0516/301081-queen/>; zob. też *Ireland: Queen's Visit Marks New Chapter, Says McAleese*, BBC News, 18.05.2011, <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-13449605> (6.03.2020).

uwagę zasługują zwłaszcza dwie, pierwsza i ostatnia. Chodzi o odwiedzin Mary McAleese w Libanie w grudniu 1997 roku oraz październiku 2011 roku⁴⁰. Było to działanie o silnie symbolicznym znaczeniu, jeśli uwzględni się uwarunkowania polityczne tamtego regionu, nękanego długotrwałym konfliktem. Za każdym razem prezydent podkreślała, jak bardzo ważne jest w życiu każdego narodu ujarzmianie negatywnych emocji, groźnych ambicji czy ideologii dających pożywkę dla szeroko pojętego zła, mającego potencjał niszczenia obecnych i przyszłych pokoleń.

Osobiste doświadczenie McAleese – jako dziecka dorastającego w atmosferze ciągłego zagrożenia – wystarczająco mocno wpłynęło na jej poglądy, decyzje i działania, czego przykładem – jednym z wielu – były wizyty w miejscach dotkniętych wojną (oprócz Libanu w 1997 i 2011 znalazły się tu także Kosowo i Bośnia w 2000 oraz Liberia w 2004 roku)⁴¹.

Aktywistka i orędowniczka

Pożegnawszy się ze stanowiskiem prezydenckim, polityk nie zaprzestała działalności jako osoba publiczna. Lata po zakończeniu prezydentury poświęciła na kampanie promujące trzy kluczowe dla niej sprawy. Pierwsza z nich to uzyskanie przez kobiety należnego, czyli równoprawnego z mężczyznami, miejsca w Kościele katolickim. McAleese od najmłodszych lat, jak przyznała podczas konferencji zorganizowanej przez We Are Church Ireland w 2018 roku, dostrzegała dysproporcje w podziale obowiązków w Kościele między mężczyznami i kobietami. Do tych drugich należała ciężka, często monotonna praca posługujących. Z kolei mężczyznom pozostawał przywilej zajmowania decyzyjnych stanowisk oraz prowadzenia wiernych⁴².

Wyrażna dysproporcja udziału obu płci w formowaniu współczesnego Kościoła katolickiego, pozostającego daleko za realiami XX, a tym bardziej

⁴⁰ N. Blanford, *Ireland's McAleese Tours South on First Foreign Trip*, „The Daily Star”, 13.12.1997, <https://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/1997/Dec-13/12020-irelands-mcaleese-tours-south-on-first-foreign-trip.ashx>; *McAleese to Visit Lebanon Troops*, „The Irish Times”, 10.10.2011, <https://www.irishtimes.com/news/mcaleese-to-visit-lebanon-troops-1.884965> (6.03.2020).

⁴¹ *McAleese to Visit Lebanon Troops...*

⁴² We Are Church Ireland, *Mary McAleese in Conversation with Ursula Halligan – Early Faith*, cz. 1, <https://www.youtube.com/watch?v=mUnIdqRQ0mo> (7.03.2020).

XXI wieku, rodzi sprzeciw wśród osób nie tylko świeckich, lecz także duchownych. Instytucjonalny głos domagający się dopuszczenia kobiet między innymi do odprawiania nabożeństw kierują do Watykanu organizacje Voices of Faith, Catholic Women's Council czy We Are Church Ireland. Ich członkowie, kobiety i mężczyźni, świeccy, siostry zakonne oraz księża, apelują do zwierzchników oraz kościelnych organów decyzyjnych o równouprawnienie, o respektowanie głosu środowisk niekonserwatywnych, o włączenie kobiecej perspektywy w główny nurt nauczania Kościoła i jego praktyki. Dopuszczenie kobiet do odprawiania nabożeństw jest zdaniem Mary McAleese ważnym postulatem, jednak nie najważniejszym. Tym pozostaje włączenie kobiet w grono decyzyjne Kościoła, tak by wierni katolicy nie byli reprezentowani tylko przez męską część, skoro druga połowa to kobiety. Obowiązujący nadal schemat, replikowany i umacniany od wczesnego średniowiecza, stawia Kościół w roli instytucji imperialnej, zhierarchizowanej, o skostniałych strukturach, apodyktycznej, opartej na mizoginistycznej matrycy⁴³. Należy wskazać, że była prezydent, wypowiadając słowa krytyki, stale podkreśla swoje katolickie korzenie oraz wciąż praktykowaną katolicką wiarę. Rozgranicza jednocześnie instytucję od osobistej wiary, opartej w jej przypadku na głębokim zaufaniu pokładanym w Chrystusie.

Brak zbieżności sfer wiary, osobistego doświadczenia, światopoglądu oraz kościelnej praktyki stał się dla McAleese polem domagającym się wytężonej pracy, nieustannego mobilizowania środowisk, które widzą w skostniałych kościelnych strukturach relikty dawnej, wręcz średniowiecznej przeszłości, ufundowanej na nierównym traktowaniu jednostki⁴⁴.

Była prezydent kampanię o równouprawnienie kobiet w Kościele katolickim prowadziła i nadal prowadzi na gruncie zarówno krajowym, jak i międzynarodowym. Polityk, korzystając z doświadczenia bycia głową państwa, parokrotnie skierowała oficjalne zapytania do papieża, między innymi

⁴³ *McAleese Calls on Church to Allow Women Become Deacons*, RTÉ News, 2.11.2019, <https://www.rte.ie/news/player/2019/1102/21649445-mcaleese-calls-on-church-to-allow-women-become-deacons/>; Voices of Faith, *The Women The Vatican Could Not Silence. Dr Mary McAleese and Sister Joan Chittister in Conversation*, <https://www.youtube.com/watch?reload=9&v=fv1tV9tUbh4>; Voices of Faith, *Mary McAleese "The time is now for change in the Catholic Church"*, <https://www.youtube.com/watch?v=X9Q9VqkrfCw> (7.03.2020).

⁴⁴ M. McAleese, *Quo Vadis? Collegiality in the Code of Canon Law*, Blackrock 2012, *passim*.

Jana Pawła II oraz obecnie zasiadającego na Stolicy Piotrowej Franciszka, o rzeczywiste działania Kościoła w przedmiotowej sprawie. Listy te oczekiwały się „dyplomatycznych” odpowiedzi, co sygnalizowało tendencję do utrzymywania przez Watykan dotychczasowego *status quo*⁴⁵.

Postulatowi demokratyzacji struktur kościelnych towarzyszył apel o podjęcie przez Stolicę Apostolską zdecydowanych kroków w walce z pedofilią, od dziesięcioleci nękańcą Kościół. Długie lata przemilczania, także tuszowania niegodziwości i przestępstw wobec nieletnich, jakich mieli dopuścić się niektórzy duchowni, przyczyniły się do utraty przez Kościół społecznego zaufania, nie tylko w Irlandii. Również najmłodszy brat Mary był przez kilka lat molestowany przez księdza pedofila. „Kultura milczenia”, jak nazwała ją McAleese w wywiadzie udzielonym dla RTÉ Radio 1, skutkowałą zagłuszaniem i celowym zapominaniem aktów skierowanych przeciw najmłodszemu. Kościół, zdaniem byłej prezydent, ponosi główną odpowiedzialność za ciche tolerowanie tych niegodziwości, podobnie jak środowiska osób świeckich, które mając wiedzę o molestowaniach, nie uczyły nic, by przerwać haniebną procedurę⁴⁶.

McAleese nadal formułuje ostre słowa krytyki pod adresem władz kościelnych, domagając się gruntownych reform instytucjonalnych, dotyczących przede wszystkim równouprawnienia kobiet, rozliczenia przestępstw pedofilskich oraz niestygmatyzowania grzechem osób homoseksualnych. Jej rosnące rozczarowanie Kościołem katolickim uwidacznia się w metaforach, które stosuje w wypowiedziach. Mówi o Kościele jako o „transmitterze wirusa mizoginii” czy „środowisku homofobii”. Nie przeszkadza jej to jednocześnie deklarować przywiązania do tej instytucji jako instytucji wiary⁴⁷.

Rosnący sceptycyzm oraz rozżalenie zostały wyrażone *explicite* w liście wystosowanym przez McAleese do papieża Franciszka w lutym 2020 roku⁴⁸. Stanowczy ton korespondencji demonstrowała kategorię postawę byłej

⁴⁵ We Are Church Ireland, *Mary McAleese in Conversation with Ursula Halligan...*

⁴⁶ *Former President, Mary McAleese Spoke with Sean O'Rourke on RTÉ Radio 1*, RTÉ Radio 1, 12.03.2018, <https://radio.rte.ie/radio1highlights/mary-mcaleese-sean-orourke> (7.03.2020).

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Mary McAleese Writes to Pope Francis over Jean Vanier*, Catholic News Agency, 5.03.2020, <https://www.catholicnewsagency.com/news/mary-mcaleese-writes-to-pope-francis-over-jean-varnier-32139> (8.03.2020).

prezydent, domagającej się od papieża wyjaśnień w sprawie Jeana Vaniera, założyciela organizacji L'Arche, pomagającej osobom upośledzonym intelektualnie. Niezależne śledztwo przeprowadzone w 2019 roku potwierdziło zarzuty stawiane nieżyjącemu już wtedy Vanierowi, wykazując, że wiedział o przypadkach molestowania kobiet przez współpracującego z organizacją dominikanina, Thomasa Philippe'a. Wiedział także o tym Watykan, lecz nie podjął żadnych działań⁴⁹.

Kolejnym obszarem angażującym była prezydent w stopniu ponadprzeciętnym jest zwalczanie postaw homofobicznych, zwłaszcza w odniesieniu do osób homoseksualnych. Jej syn jest gejem; osoby nieheteroseksualne znajdują się również wśród jej przyjaciół. Dostrzeżenie ich problemów – społecznej marginalizacji, niemożności korzystania w pełni z praw konstytucyjnych, w tym z prawa do zawierania małżeństw – skłoniło McAleese do włączenia się w ogólnokrajową kampanię na rzecz osób o odmiennej orientacji seksualnej. W maju 2015 roku w wystąpieniu na forum pozarządowej organizacji BeLonG To, zrzeszającej irlandzką młodzież homo- i biseksualną oraz transpłciową, była prezydent podkreśliła z całą mocą swojego autorytetu, jak bardzo wspiera wysiłki tych społeczności. W przemówieniu adresowanym do zebranych zapewniła o swoim poparciu dla wniosku o poprawkę do irlandzkiej konstytucji umożliwiającą zawieranie małżeństw przez osoby jedнопłciowe⁵⁰.

Referendum, które miało miejsce 22 maja tegoż roku, w istocie skutkowało wniesieniem zmian do ustawy zasadniczej, co poparło 62% głosujących⁵¹. Irlandia tym samym stała się kolejnym krajem na świecie uznającym równość małżeństw zawieranych przez pary dwu- i jedнопłciowe. Zaznaczyć jednakowoż należy, że wprowadzona zmiana dotyczy wyłącznie

⁴⁹ P. McGarry, *McAleese Threatens to Leave Catholic Church if Vanier Story Not Explained*, „The Irish Times”, 4.03.2020, <https://www.irishtimes.com/news/social-affairs/religion-and-beliefs/mcaleese-threatens-to-leave-catholic-church-if-vanier-story-not-explained-1.4191664> (8.03.2020). Działająca od połowy lat 60. ubiegłego wieku L'Arche skupiała wiele wolontariuszek, i to wśród nich były ofiary Philippe'a.

⁵⁰ BeLonG To Youth Services, *Mary McAleese – Former President of Ireland – Why My Family is Voting YES to Marriage Equality*, <https://www.youtube.com/watch?v=y7laFwqGIvE> (8.03.2020).

⁵¹ H. McDonald, *Ireland Becomes First Country to Legalise Gay Marriage by Popular Vote*, „The Guardian”, 23.05.2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/may/23/gay-marriage-ireland-yes-vote> (8.03.2020).

uznania statusu prawnego, który nie pociąga za sobą dalszej modyfikacji prawa (na przykład w kwestii adopcji dzieci). Na ten aspekt zwracała uwagę McAleese, uczestnicząc w kampaniach agitujących na rzecz środowisk LGBT⁵². Podkreślała, że dotychczasowe rozwiązania prawne umożliwiające zawieranie tzw. cywilnych związków partnerskich nie zabezpieczały par jedнопłciowych w równym stopniu co par heteroseksualnych w zakresie ochrony ich wspólnych interesów, między innymi dotyczących dziedziczenia. Argumentacja ta była zbieżna z retoryką wypowiedzi pierwszej prezydent Irlandii, Mary Robinson, także wspierającej tęczę środowiska. Obie polityczki można zatem włączyć do grona liderów torujących drogę do bardziej demokratycznego społeczeństwa, uwrażliwionego na potrzeby grup mniejszościowych.

Mimo że zmiany cywilizacyjno-kulturowe, skutkujące zmianami w innych obszarach, takich jak prawo czy polityka, znajdują poparcie większości, to jednak nie brakuje im oponentów. W procesach tych widzą oni jednostkowe oraz wspólnotowe zagrożenie – w wymiarze duchowym i fizycznym – które może płynąć z faktu odchodzenia od tradycyjnych zasad, osadzonych na wielowiekowej tradycji formowania ładu społecznego. Jednym z głównych krytyków byłej prezydent jest kardynał Kevin Farrell, upatrujący w polityce przez nią realizowanej znaczących odstępstw od nauki Kościoła katolickiego. Dało to podstawę do wykluczenia Mary McAleese z grona panelistów konferencji zorganizowanej w Watykanie z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet w maju 2018 roku⁵³.

Obserwując retorykę byłej prezydent, orędowniczki demokratyzacji przestrzeni wspólnotowej, działaczki antydyskryminacyjnej, walczącej z przejawami homofobii, można zauważyć narastanie dystansu między nią a Kościołem jako organizacją. Co ważne, dotyczy to coraz większego grona wiernych.

⁵² Akronim LGBT pochodzi od angielskiego określenia „Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender” i oznacza wspólnotę lesbijek, gejów, osób biseksualnych oraz transpłciowych.

⁵³ H. Halpin, *Priests Say Mary McAleese Being Banned from Vatican Conference Is 'Embarrassing'*, TheJournal.ie, 2.02.2018, <https://www.thejournal.ie/mary-mcaleese-barred-vatican-event-3830326-Feb2018/> (8.03.2020).

Zamiast zakończenia

Zaprezentowane postaci kobiet polityków stanowią przykład wpływowych, charyzmatycznych liderek, zdolnych wyznaczać nowe drogi w krajowej i międzynarodowej polityce Irlandii. Choć uwarunkowania społeczno-polityczne republiki znacząco zmieniły się *in plus* na przestrzeni ostatnich stu lat, nie wpłynęło to jednak na równoległy, proporcjonalny wzrost poziomu politycznego zaangażowania kobiet. Wnioski takie formują Claire McGing oraz Timothy White z Narodowego Uniwersytetu Irlandii w Maynooth. Na podstawie przekrojowych komparatywnych analiz statystycznych dotyczących partycypacji obu płci w życiu publicznym autorzy wskazują dwa główne czynniki limitujące obecność kobiet w polityce: kulturowe oraz instytucjonalno-systemowe⁵⁴.

Czynniki kulturowe wynikają z głęboko zakorzenionego przekonania, przekazywanego drogą tradycji, o sekundarnej roli kobiety w sferze publicznej i zarazem prymarnej w sferze prywatnej – jako opiekunki ogniska domowego, matki, żony wspierającej czynnego zawodowo męża. Na jej barkach spoczywa główny ciężar wychowania dzieci, współcześnie – w wielu przypadkach – połączony także z pracą poza domem.

Grupa czynników instytucjonalno-systemowych związana jest z systemem wyborczym, praktyką przyjętą przez partie polityczne, preferującą męskich reprezentantów, oraz z układem instytucji, ignorującym rozwiązania parytetowe, pozwalające zwiększyć liczbę kobiet polityków na kluczowych stanowiskach i w kluczowych sektorach (w przypadku irlandzkim między innymi w obu izbach Oireachtas). Jak wskazują McGing i White, osoby obecne w polityce, rozpoznawalne czy kojarzone z nazwiska, zwykle zdobywają więcej głosów niż osoby tzw. nowe. Wyborcy chętniej głosują na polityków już pełniących funkcje niż na tych, którzy dopiero wkraczają na scenę polityczną, zwłaszcza ponadlokalną. Piastowanie stanowiska, choćby na najniższym szczeblu, daje większe szanse na dalszą karierę polityczną, nawet w obliczu deficytów kompetencyjnych kandydata⁵⁵.

⁵⁴ C. McGing, T.J. White, *Gender and Electoral Representation in Ireland*, „Études Irlandaises” 2012, 37-2, s. 33–48.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 35. Ten aspekt porusza wielu naukowców, zob. m.in. L. Schwindt-Bayer, *The Incumbency Disadvantage and Women's Election to Legislative Office*, „Electoral Studies” 2005, 24, 2, s. 227–244; P. Norris, M.L. Krook, *Gender Equality in Elected*

„Celtyski tygrys”, jak często określa się Irlandię drugiej połowy lat 90. XX wieku, zaistniał nie tylko z powodu przystąpienia tego kraju w 1973 roku do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Zaistniał także dzięki bezpośrednim inwestycjom zagranicznym, napływającym szerokim strumieniem na chłonny rynek irlandzki; również poprzez zatrudnianie relatywnie tańszej siły roboczej, w której sporą część stanowiły i wciąż stanowią kobiety.

Philip O'Connell, socjolog i politolog z Narodowego Uniwersytetu Irlandii w Dublinie, twierdzi, że ekspansywny kapitalizm kwitnie dzięki wykorzystaniu różnic w wynagrodzeniach, między innymi za pracę na pół etatu lub niewymagającą szczególnych kwalifikacji⁵⁶. Do tych prac bardzo często angażowane są kobiety, niejednokrotnie z powodu ograniczonej dyspozycyjności czasowej. Aktywność polityczna z kolei wymusza radykalną rekonfigurację obowiązków zawodowych i rodzinnych. W sytuacji ich mnogości – co często ma miejsce w przypadku kobiet – naturalną konsekwencją jest powstrzymywanie się od działań politycznych, tym bardziej że wymagają one gruntownego przygotowania, rozeznania w środowisku instytucjonalnym, nierzadko znajomości prawa czy odpowiednich regulacji, normalizujących byt wspólnotowy.

Joni Lovenduski, brytyjska politolog z Uniwersytetu Londyńskiego w Birkbeck, wskazuje na trzy strategie, którymi mogą posługiwać się partie polityczne oraz rządy chcące zwiększyć partycypację kobiet w polityce. Badaczka wymienia retorykę równościową, promocję równości oraz gwarancje równościowe⁵⁷.

Retoryka równościowa sprowadza się do takiego formowania publicznego dyskursu, by w równym stopniu podkreślać pozytywne cechy wszystkich kandydatów, bez względu na płeć, oraz unikać faworyzowania męskich polityków przy wskazywaniu na ich żeńskie odpowiedniki. Idzie o to, by

Office: A Six-Step Action Plan, OSCE/PDIHR 2011, s. 5–9, http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/7327~v~Gender_Equality_in_Elected_Office__A_Six-Step_Action_Plan__OSCEBIH_.pdf; European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, *Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe. Study*, Brussels 2011, s. 102–104, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/453210/IPOL-FEMM_ET\(2011\)453210_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/453210/IPOL-FEMM_ET(2011)453210_EN.pdf) (9.03.2020).

⁵⁶ P. O'Connell, *Sick Man or Tigress? The Labour Market in the Republic of Ireland*, [w:] *Ireland North and South: Perspectives from Social Science*, red. A. Heath, R. Breen, Ch. Whelan, Oxford 1999, s. 217.

⁵⁷ J. Lovenduski, *Feminizing Politics*, Cambridge 2005, s. 90–139.

na drodze dialogu i koncyliacji zmieniać tradycjonalistyczne przekonania wyborców (a także członków partii, ciał ustawodawczych i decyzyjnych) o większej skuteczności polityków niż polityczek.

Promocja równości z kolei wiąże się ze stałym finansowaniem, ze źródeł publicznych i prywatnych, inicjatyw skierowanych do kobiet i dla kobiet celem podnoszenia politycznie potrzebnych kwalifikacji, nabywania odpowiednich kompetencji oraz budowania odpowiedniej sieci kontaktów. Przedsięwzięcia ustawodawcze, rządowe, partyjne, a także pochodzące od organizacji pozarządowych (tzw. NGO, na przykład irlandzkie Women For Election czy działające od 1973 roku The National Women's Council of Ireland) są konieczne, by stworzyć rzeczywistość, a nie tylko teoretyczną, przestrzeń demokratycznego państwa.

Ostatnia z wymienionych strategii – gwarancje równościowe – dotyczy rozwiązań kwotowo-parytetowych, mających zarówno swoich zwolenników, jak i zagorzałych oponentów⁵⁸. Doświadczenie krajów takich jak Szwecja, Islandia, Finlandia czy Niemcy, krajów o najwyższym udziale kobiet politycznie zaangażowanych, wskazuje, że – przynajmniej na etapie inicjującym system równościowy – stosowanie tzw. pozytywnej dyskryminacji jest zasadne⁵⁹. Gwarantuje to sprawiedliwie skalkulowaną liczbę miejsc w parlamencie, w rządzie (w resortach zwyczajowo zajmowanych przez mężczyzn), w kierownictwie partii etc. Tylko w ten sposób można skrócić – skądinąd długotrwały – proces zmian mentalnościowych, skorelowanych ze zmianami strukturalno-systemowymi dotyczącymi szeroko rozumianej polityki oraz jej głównych aktorów: kobiet i mężczyzn⁶⁰.

Sukces polityczny, niemający precedensu w politycznej historii Irlandii, następujące po sobie prezydentury Mary Robinson oraz Mary McAleese (z podkreśleniem faktu o braku kontrkandydata w wyborach w 2004 roku) – to pochodna wielu dziesięcioleci wytężonej pracy znanych i nieznanych z nazwiska kobiet, którym poczucie dziejowej, kulturowej, społecznej i politycznej niesprawiedliwości nakazywało z odwagą głosić hasła upominające się o demokrację w jej współczesnym rozumieniu. Jak widać, cel – nie tylko w irlandzkim przypadku – nie został osiągnięty, ale stał się znacznie bliższy.

⁵⁸ European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, *Electoral Gender Quota Systems...*, s. 25–35.

⁵⁹ P. Norris, M.L. Krook, *Gender Equality...*, s. 12.

⁶⁰ Rozważania na temat politycznej reprezentacji osób nieidentyfikujących się z żadną z wymienionych płci wykraczają poza ramy problemowe tego artykułu.

WOMEN IN POLITICS. THE PUBLIC SPHERE

Summary

Culture, which is the basis of individual and collective mentality, has power to form and re-form human behaviour, ambitions, actions, plans, etc. The cultural dimension is therefore highly important for the issues presented in this publication.

Mentality consent to the presence of women in politics as active agents, and not only passive (absent) actors, can and does happen precisely through cultural changes. In this case, projects promoting gender equality, equal access of women and men to material and symbolic goods, such as work and prestige, play a fundamental role.

Also in the field of education, it is vital to encourage children and young adults, regardless of gender, to become involved in political life, without stigmatizing, discriminating against or perpetuating stereotypical thinking about women.

The topic of women's participation in politics still remains a vivid issue, calling for inclusion in the general public discourse and general social awareness and, above all, everyday practice. Let this publication be an invitation to do so.

Keywords: women, politics, public sphere, Poland

Kultura, będąca podstawą indywidualnej oraz grupowej mentalności, ma zdolność formowania i re-formowania ludzkich zachowań, ambicji, działań, planów etc. Wymiar kulturowy jest zatem niezwykle istotny dla spraw przedstawianych w niniejszej publikacji. Mentalnościowe przyzwolenie na udział kobiet w polityce jako aktywnych podmiotów, a nie tylko pasywnych (nie)obecnych, może nastąpić i następuje właśnie na drodze przemian kulturowych. Niebagatelną rolę odgrywają w tym przypadku różnego rodzaju przedsięwzięcia promujące równość płci, równy dostęp kobiet oraz mężczyzn do dóbr materialnych i symbolicznych, takich jak praca zawodowa czy prestiż. Także w zakresie powszechnej edukacji istotne jest, by w równym stopniu zachęcać dzieci oraz młodzież, bez względu na płeć, do angażowania się w życie polityczne. Kształcenie od podstaw pełni tu ważną funkcję, podobnie jak wychowanie ukierunkowane na równość płci, bez stygmatyzowania, dyskryminowania czy utrwalania stereotypowego myślenia o kobietach.

Temat udziału kobiet w polityce wciąż pozostaje zagadnieniem żywym, domagającym się włączenia w powszechny dyskurs oraz społeczną świadomość i nade wszystko praktykę. Publikacja ta niech będzie do tego zaproszeniem.

<https://akademicka.pl>

